

Gymnasieskolans högskole- förberedelse

EN INTERVJUSTUDIE PÅ TRE LÄROSÄTEN

Rapport: 477

Publikationen finns att ladda ner som
kostnadsfri pdf från Skolverkets webbplats:
www.skolverket.se/publikationer

ISSN: 1103-2421

ISRN: SKOLV-R-477-SE

Skolverket, Stockholm 2019

Förord

Denna rapport ger en bild av i vilken utsträckning och på vilket sätt utbildningen på gymnasieskolans högskoleförberedande program förbereder elever för studier på högskolor och universitet. Den bygger på intervjuer med studenter och personal på tre lärosäten. Henrik Bengtsson och Christofer Lundin på Skolverkets avdelning för analys har genomfört intervjuerna. Henrik Bengtsson har skrivit rapporten.

Skolverket vill tacka de studenter, lärare, programansvariga, studie- och karriärvägledare och representanter för studenthälsan samt studentkåren som deltagit i intervjuerna.

Stockholm, mars 2019

Peter Fredriksson
Generaldirektör

Henrik Bengtsson
Undervisningsråd

Innehåll

Sammanfattning.....	3
Inledning.....	5
Syfte och avgränsningar	5
Metod.....	5
Resultat.....	7
Bredare rekrytering positiv men får konsekvenser.....	7
Svårare för studenter som kommer direkt från gymnasieskolan	8
Många hoppar av utbildningen det första läsåret	8
Studenterna har ofta fel förväntningar på vad högskolestudier innebär.....	9
Studenterna har självförtroende men behöver bli mer självständiga	9
Gymnasiearbetet är viktigt för att förbereda för högskolestudier	10
Samverkan mellan gymnasielärare och högskolelärare efterfrågas	11
Ökad spridning i förkunskaperna	12
Bristande kunskaper i matematik.....	14
Svårt att avgöra vilken betydelse Gy11 har haft	14
Kommentarer till resultaten	16
Betydelsen av självständiga studenter	16
Behovet av dialog mellan gymnasieskolan och högskolan.....	16
Gymnasiearbetet som en del av högskoleförberedelsen	17
Bristen på goda förkunskaper i matematik.....	17
Effekter av en skola som inte är likvärdig.....	18
Referenser.....	19

Sammanfattning

I denna rapport ger Skolverket en bild av i vilken utsträckning och på vilket sätt utbildningen på gymnasieskolans högskoleförberedande program förbereder eleverna för studier på högskolor och universitet. Den bygger på intervjuer med studenter och personal på en samhällsvetenskaplig och två tekniska högskoleutbildningar, fördelade på tre lärosäten. Samstämmigheten är mycket stor mellan de tre utbildningarna i vad intervjupersonerna säger om studenternas högskoleförberedelse, och bekräftar många av de resultat som redovisats i bredare undersökningar tidigare.

Självständighet, motivation och intresse lyfts fram av högskolelärare och övrig personal som särskilt viktiga för att studenterna ska lyckas med sina studier. I någon mening bedömer lärarna att den här typen av förmågor och förhållningssätt är viktigare än de ämnesspecifika förkunskaper som direkt kan kopplas till gymnasieutbildningens ämnen, för att övergången till högskolan ska bli lyckosam för studenterna och för att tidiga avhopp från utbildningarna ska kunna undvikas.

Högskolelärarna ser ett behov av en ökad dialog och samverkan med gymnasielärare och gymnasieskolan för att få kunskap om gymnasieskolans innehåll och krav. En sådan dialog, menar man, skulle också ge gymnasielärarna kunskap om vilka förkunskaper och förmågor som högskolorna förväntar sig att nybörjarstudenterna ska ha.

På den samhällsvetenskapliga utbildningen tycker lärarna att många nybörjarstudenter vid sidan av grundläggande förkunskaper i bland annat källkritik, i för stor grad saknar förmågan att skriva rapporter som bygger på en avgränsad och självständigt genomförd undersökning. Lärarna frågar sig i vilken utsträckning studenterna verkligen har fått visa på dessa förmågor i gymnasiearbetet.

På de tekniska utbildningarna säger både lärare och studenter att matematikkurserna är tuffa att ta sig genom. Lärarna tycker att studenternas förkunskaper i matematik är bristfälliga, inte sällan i de mest grundläggande kunskaperna. Studenterna pekar på nödvändigheten av att ha läst tillräckligt mycket matematik i gymnasieskolan. Flera av lärarna lyfter fram bristen på undervisningstid i förhållande till att kurserna samtidigt innehåller mycket, både i gymnasieskolans och högskolans kurser.

Lärarna upplever att kraven som ställs i grundskolan och gymnasieskolan varierar mycket mellan enskilda skolor, och att betygen inte säger så mycket om förkunskaperna. Flera säger att de tycker att den svenska skolan som de en gång upplevde som likvärdig, inte är det längre. Det avgör till exempel för mycket i vilken klass eller skola en elev råkar hamna i, eller har möjlighet att välja. Man menar att högskolan i för hög grad får ”börja om” med studenterna, precis som man menar att gymnasieskolan får ta emot elever från grundskolan som inte är tillräckligt förberedda för vidare studier.

Skolverket har tidigare dragit slutsatsen att det är svårt att uppnå likvärdiga betyg med dagens betygssystem, vilket kan bidra till att studenterna inte har likvärdiga

kunskaper när de kommer till högre utbildning. Skolverket arbetar bland annat med förslag som syftar till att bättre anpassa det centrala innehållet i gymnasieskolans ämnen till kursernas poängomfattning. Resultaten i denna intervjustudie bekräftar på många sätt tidigare undersökningar om vilka delar av gymnasieelevernas högskoleförberedelse som kan bli bättre. Skolverket bedömer därför att gymnasieskolan kan arbeta mer med sitt breda högskoleförberedande uppdrag så som det kommer till uttryck i examensmålen för de högskoleförberedande programmen, utöver de ämnesspecifika förmågorna. Det skulle till exempel kunna innebära att gymnasieskolan förbereder eleverna bättre inför gymnasiearbetet och att gymnasiearbetet läggs på en relevant och rimlig nivå, i bästa fall i samråd med en högskola.

Inledning

Skolverket ska enligt instruktionen för myndigheten följa upp kvinnors och mäns etablering på arbetsmarknaden eller fortsatta studier efter avslutad gymnasieutbildning. Skolverket beskrev i en registerstudie 2018 den första årskullen ungdomar med examen från den reformerade gymnasieskolan som gick direkt över till högskola eller universitet och hur de presterar i de högre studierna.¹ Med 2011 års gymnasiereform var ambitionen att bland annat stärka elevernas högskoleförberedelse på de högskoleförberedande programmen. Bland annat togs de specialutformade programmen på lokal nivå bort, det blev ett tydligare syfte med de högskoleförberedande programmen respektive yrkesprogrammen, och det blev krav på ytterligare kurser i engelska och svenska samt godkänt gymnasiearbete för grundläggande behörighet till högre studier.

Syfte och avgränsningar

Denna rapport syftar till att ge en bild av i vilken utsträckning och på vilket sätt utbildningen på gymnasieskolans högskoleförberedande program förbereder eleverna för studier på högskolor och universitet. Med förberedelser menar vi förkunskaper, förmågor och förhållningssätt som är viktiga för att kunna tillgodogöra sig studier på högskolenivå. Med andra ord försöker vi fånga upp studenternas högskoleförberedelse i bredare mening. Här är gymnasieskolan en viktig länk, men det är också mycket annat som påverkar hur framgångsrika de högre studierna blir.

Det huvudsakliga syftet med rapporten är att ge exempel på hur väl gymnasieskolan förbereder nybörjarstudenter för studier på högskolor och universitet.² De resultat som redovisas är inte nationellt representativa för en viss typ av gymnasieutbildning eller högskoleutbildning, och inte heller för en viss grupp av studenter. Istället är syftet att genom ett antal intervjuer med bland annat studenter och lärare på högskolor och universitet fånga upp aspekter på gymnasieskolans högskoleförberedelse som Skolverket tycker är angelägna att ha kännedom om och som vi kan använda i vårt fortsatta arbete. I den här studien ingår inte några intervjuer med gymnasielärare eller gymnasieelever.

Metod

Tre lärosäten och utbildningar

Studien bygger på intervjuer med studenter och personal på tre lärosäten. Då det kan finnas stora skillnader mellan olika utbildningar i hur högskoleförberedelserna uppfattas av studenter och personal och vilka kunskaper, förmågor och färdigheter som är särskilt viktiga har vi valt ett samhällsvetenskapligt program (treårig

---

¹ Skolverket (2018), *Från gymnasieskola till högskola – en registerstudie*.

² I rapporten används ordet högskola för både högskola och universitet.

utbildning) och två tekniska program (treårig högskoleingenjörsutbildning och femårig civilingenjörsutbildning).

Vi har intervjuat studenter, studentkåren, studenthälsan, studie- och karriärvägledare, lärare och programansvariga.³ Totalt har vi intervjuat 17 personer (varav 9 lärare eller programansvariga) fördelade över 11 intervjuer. Programansvariga och lärare har intervjuats i grupp på respektive utbildning, övriga intervjuer har genomförts enskilt. Tre av studenterna gick årskurs 1 på den femåriga civilingenjörsutbildningen, dessa hade också gått över från gymnasieskolan till högskolestudierna direkt eller inom ett år. Övriga två studenter gick årskurs 2 respektive årskurs 3 på den treåriga samhällsvetarutbildningen.

Utbildningar med låga söktryck

För intervjuerna har vi valt utbildningar med förhållandevis låga söktryck, det vill säga utbildningar med nationellt sett relativt låga antagningspoäng eller ett lågt antal förstahandssökande i förhållande till antalet antagna studenter. Förkunskaperna, mätt i gymnasiebetygen, är i regel lägre hos studenter på utbildningar med låga söktryck jämfört med utbildningar med högre söktryck där det är en stor konkurrens om utbildningsplatserna. Men som student ska man kunna ha gymnasiebetyget E i behörighetskurserna och ändå vara förberedd för högskolans utbildningar på grundläggande nivå. Det är därför särskilt intressant att studera hur studenterna är förberedda för högre studier på just sådana utbildningar där konkurrensen om platserna inte bestämmer vilket urval av studenter som antas.

---

³ De tre programansvariga vi intervjuat är också lärare. Därutöver fungerar de som studievägledare för respektive utbildning.

Resultat

I detta kapitel beskriver vi de viktigaste resultaten från Skolverkets intervjuer med lärare, programansvariga, studie- och karriärvägledare, studenthälsan, studentkår och studenter på tre lärosäten. Intervjuerna har genomförts på utbildningar för samhällsvetare, högskoleingenjörer och civilingenjörer. Rubrikerna sammanfattar vilken uppfattning intervjupersonerna har i olika frågor. De är inte nödvändigtvis typiska för någon annan eller större grupp av personer.

Bredare rekrytering positiv men får konsekvenser

Samtliga utbildningar vi har varit i kontakt med har haft en breddad rekrytering under flera år. Det betyder att det är fler studenter än tidigare som till exempel har utländsk bakgrund, föräldrar med en låg utbildningsnivå, studerat yrkesprogram i gymnasieskolan eller som har en funktionsnedsättning. Detta har fått konsekvenser både för hur dessa studenter klarar sin utbildning och på hur utbildningen har anpassats för att så många som möjligt ska klara studierna.

På den samhällsvetenskapliga utbildningen berättar lärarna att sammansättningen av studenterna är mycket mer homogen i slutet av utbildningen än i början av den. Här säger man att 30 procent av dem som rekryteras till utbildningen är första eller andra generationens invandrare, men ”det blir svenskare och svenskare ju högre upp i utbildningen man kommer”. Orsakerna till detta är flera men en av dem som nämns är att litteratur eller föreläsningar på engelska blir övermäktiga för många studenter, när engelskan är det tredje språket efter modersmålet.

På samma lärosäte berättar en representant för studenthälsan att behovet av pedagogiskt stöd har ökat, de senaste åren främst för studenter med en neuropsykiatrisk eller psykosocial funktionsnedsättning, i och med att rekryteringen har breddats. Som en konsekvens arbetar studenthälsan här med lärarna som behöver pedagogiska verktyg för att kunna hantera de nya lärsituationer som uppstår.

Den breddade rekryteringen är samtidigt en positiv utveckling enligt dem vi pratat med. Högskolan ska spegla samhället, och då är det viktigt att studenter med olika bakgrund deltar i studierna säger lärarna på den samhällsvetenskapliga utbildningen. De tekniska basterminer eller basår som sedan flera år tillbaka anordnas på de två ingenjörsutbildningarna för studenter som inte är behöriga fyller en viktig funktion i detta avseende. Den breddade rekrytering som detta innebär gör att man får med sig studenter som annars inte haft en chans om det hade gjorts en gallring eller urval tidigt. En lärare anser att det måste få kosta att få med sig dessa studenter, även om det innebär att resurser också läggs på ett antal studenter som sedan inte fullföljer sin utbildning. ”Flera av våra allra bästa studenter har tagit sig in den vägen” tillägger den programansvarige läraren.

Samtliga utbildningar som vi besökt har anpassat sin utbildning på olika sätt för att underlätta för studenter som kommer från till exempel studieovana hem, bland annat genom att öka stödstrukturerna kring undervisningen. På den

samhällsvetenskapliga utbildningen funderar man på vad man kan göra bättre för att ”möta studenterna där de är”, för detta är ändå högskolans uppdrag resonerar man. På en av ingenjörsutbildningarna är man också inne på att man skulle kunna göra mer i detta möte, men man frågar sig också var ansvaret för gymnasieskolan slutar och var det börjar för högskolan. Man känner en viss vanmakt och hittar inte de nycklar som behövs för att få ännu fler studenter att lyckas.

Svårare för studenter som kommer direkt från gymnasieskolan

Det finns en samsyn mellan de lärare och programansvariga vi har intervjuat på de tre lärosätena att de ungdomar som kommer direkt från gymnasieskolan har det tuffare i början på sin utbildning, än de något äldre studenter som till exempel har arbetat något eller några år efter gymnasieutbildningen. En lärare på en av ingenjörsutbildningarna tycker att det inte nödvändigtvis borde vara någon stor skillnad, men den finns där likafullt. På den samhällsvetenskapliga utbildningen märker man till exempel en skillnad mellan studenter som läser på distans och de som läser på campus. De förra är i regel äldre och har ofta ett jobb samtidigt, vilket får en positiv effekt både i attityd och resultat. På de båda ingenjörsutbildningarna hävdar man att de äldre studenterna är mer fokuserade och ambitiösa. De är bra att ha med i klasserna, för de yngre studenterna kan ta rygg på dem och på så sätt kan äldre studenter lyfta de yngre. Även de två något äldre studenter vi pratat med, som arbetat och läst upp sina betyg efter gymnasieskolan, tyckte se sig svårigheter i början för de studiekamrater som direkt hade kommit från gymnasieskolan.

Många hoppar av utbildningen det första läsåret

Genomströmningen på de tre utbildningar som ingår i intervjustudien varierar sinsemellan. På de två ingenjörsutbildningarna är det bara cirka hälften av studenterna som fullföljer utbildningen, enligt de intervjuade lärarna. På den samhällsvetenskapliga utbildningen säger den programansvarige att de allra flesta klarar sig. Generellt sker avhoppet den första terminen, på ingenjörsutbildningarna inte sällan efter den första tentan. På högskoleingenjörsutbildningen ser lärarna att avhoppet har ökat ordentligt bara de två, tre senaste åren. De har ett tydligt samband med svaga högskoleprestationer menar man, även om orsakerna till prestationerna kan variera. På civilingenjörsutbildningen berättar lärarna för oss att det stora tappet sker mellan det första och andra läsåret, då det saknas för många poäng för att kunna gå vidare. Minst 30 procent av studenterna försvinner där uppger man.

På den samhällsvetenskapliga utbildningen anges som ett vanligt skäl till avhoppet de engelska texterna. För många studenter är engelska det tredje språket efter modersmålet (eller det andra när svenska är det tredje språket). En av de intervjuade studenterna påpekar att det krävs mycket jobb för att till exempel läsa genom en filosofers originalverk på akademisk engelska. En annan student hade gärna sett att vetenskapligt skrivande i engelska hade varit ett inslag i gymnasieskolan.

Studenterna har ofta fel förväntningar på vad högskolestudier innebär

Det framkommer tydligt i våra intervjuer med lärarna på utbildningarna att övergången till högskolan blir svår för många studenter, men det gäller förstås inte alla studenter. Det finns en förväntan från många studenter att högskolan ska vara en förlängning av gymnasieskolan, snarare än att det är något annat. Det är en förändring som man på lärosätena har sett under de senaste åren. På det samhällsvetenskapliga programmet beskriver den programansvarige att studenterna ser sig själva som ”elever på en skola” och inte som ”studenter på en högskola”.

På en av ingenjörsutbildningarna säger en lärare att studenterna är mycket minimalistiska och vill ta genvägar. De ser högskolestudierna som en avgränsad sysselsättning under ett par år, en sysselsättning som kanske inte ens är deras första prioritet (ett arbete eller fritidssysselsättning kommer före). ”De förstår inte att när de börjar på den här utbildningen så är det första dagen på deras karriär”, fyller den programansvarige för den andra ingenjörsutbildningen i på samma tema.

Studenterna har självförtroende men behöver bli mer självständiga

Flera av de lärare och programansvariga vi pratat med, och det gäller både på de samhällsvetenskapliga och tekniska utbildningarna, talar om för oss att dagens studenter är bra på att jobba i grupp och att stödja varandra, bra på att prata, argumentera och hålla muntliga presentationer. De är påhittiga, kaxiga och orädda, och det finns en stor potential hos dem. ”Det händer så mycket över tid och de allra flesta som kommer till oss har förmågan att ta sig genom”, säger en av lärarna på den samhällsvetenskapliga utbildningen. På samma utbildning beskriver lärarna en ökad känsla av att studenterna tycker att det finns ett rum för dem i de akademiska studierna, att de hör hemma där. Det kan bero på, menar en lärare, att lärarna har höga förväntningar på dem. Att kartlägga studenternas förkunskaper och bakgrund och anpassa åtgärder efter en förväntad sannolikhet att nå målen för utbildningen vore en farlig väg att gå säger en annan lärare; ”kraven ska vara lika höga för alla ändå”.

Samtidigt som lärarna vittnar om självförtroende hos studenterna, tycker de att det ofta brister i deras självständighet under det första året på högskolan. På den samhällsvetenskapliga utbildningen har man sett en förändring de senaste tio åren i studenternas förmåga att bedriva studier självständigt. Det är också något som många lärare på olika högskolor och universitet pratar med varandra om, berättar en lärare för oss. Tillsammans med att vara motiverad, är självständigheten en av de viktigaste sakerna att ha med sig in i sin högskoleutbildning, får vi höra i intervjuer även på de andra lärosätena vi har besökt. Här tycker de intervjuade att glappet från gymnasieskolan är för stort för att övergången till högskolestudier ska vara tillräckligt smidig.

Den bristande självständigheten tar sig uttryck bland annat i att studenterna har detaljfrågor kring varje litet moment i undervisningen, eller hur exakt man ska göra för att få ett visst betyg. ”Alla instruktioner vi ger är alltid för lite” säger en lärare på den samhällsvetenskapliga utbildningen och funderar kring om inte

gymnasieskolans gymnasiearbete skulle kunna förbereda dem bättre i det avseendet. Studenterna blir frustrerade när de inte får de svar de förväntar sig på sina frågor, och en större självständighet skulle minska stressen för dem tror läraren.

Gymnasiearbetet är viktigt för att förbereda för högskolestudier

Två av de tre studenter vi intervjuat som har kommit direkt eller nästan direkt från sin gymnasieutbildning till högskolan tycker att det gymnasiearbete som de genomförde på sitt naturvetenskaps- respektive teknikprogram har varit mycket värdefullt att ha med sig in till högskolestudierna. De hade förstått syftet med gymnasiearbetet, var mer motiverade i detta än i ämnesstudierna, och en av dem upplevde det som mindre stressigt än det övriga skolarbetet. Inte minst att skriva en rapport upplevde de som en god högskoleförberedelse, även om de också successivt hade fått träning i rapportskrivning under hela gymnasietiden. ”Det kändes som det var på riktigt första gången när man skrev den här rapporten” säger en av studenterna i intervjun när hon jämför gymnasiearbetets rapport med hur det var att skriva rapporter tidigare under utbildningen. Den tredje studenten tycker inte att gymnasiearbetet förberedde så jättemycket, även om det var kul att göra trots att motivationen inte var den bästa. Hur en rapport ska se ut gick man igenom på lektionerna i svenska i årskurs 3, och ämnesmässigt var det valda området så smalt att det inte gav något för de fortsatta studierna, säger studenten.

I våra intervjuer på den samhällsvetenskapliga utbildningen diskuterar lärarna sinsemellan om gymnasiearbetets funktion i relation till vad gymnasieskolan respektive högskolan ska lära ut. Diskussionen, som återges i en förenklad och sammanfattande form nedan, illustrerar att det inte råder någon tvekan mellan lärarna i att det finns en skillnad mellan vad gymnasieskolan lär ut och vad högskolan förväntar sig av studenterna. Men lärarna ställer sig frågan om vad gymnasieskolan kan göra, och vad det är som högskolan kan göra:

”De gymnasielärare som jag pratat med tänker inte på att självständighet är viktigt att lära ut” (lärare 1).

”De tror ofta att vi vill ha sakkunskaper” (lärare 2).

”Men alla som lämnar gymnasieskolan kommer ju inte att gå till högre studier – då kanske det är faktakunskaper gymnasieskolan måste fokusera på, istället för att utbilda fram självständighet. Det får vi ta över när de kommer hit” (lärare 3).

”Men att de kommer med en *förväntan* om att högre studier kräver självständighet” (lärare 1).

”Det kan ju vi berätta för dem” (lärare 3).

”Men det vore ju bra om det sägs inom ramen för gymnasiearbetet, som ju just är ett högskoleförberedande arbete” (lärare 1).

Studenternas förmåga att värdera olika källor och hantera referenser är också något som dessa lärare tycker det är förvånande att man inte lär sig mer via

gymnasiearbetet, utöver förmågan att genomföra en avgränsad och självständig undersökning. På civilingenjörsutbildningen pekar man på att källkritik alltid har varit ett problem. Studenterna har kunskaper om hur man skriver vetenskapliga rapporter, men de kan inte alltid tillämpa dem på ett självständigt och naturligt sätt. Att förhålla sig till källor ser studenterna enligt en av lärarna som något man gör i skolan för att bli godkänd, inte något man gör hela livet.

Alla tre utbildningar pratar också om bristen i språkhanteringen, framförallt att skriva på svenska. På den samhällsvetenskapliga utbildningen jobbar man mycket med studenternas språkliga problem. Vissa studenter vet hur man till exempel skriver en sammanhängande text, men inte alla. De som har det med sig har ett väldigt stort försprång, särskilt i början, menar lärarna. Samtidigt tycker man att uppsatserna idag håller en högre vetenskaplig och metodologisk klass än kanske för några decennier sedan, även om det kan vara så att de skrivtekniskt inte är lika bra.

Samverkan mellan gymnasielärare och högskolelärare efterfrågas

Ingen av den personal vi intervjuat på utbildningarna beskriver att det för närvarande finns någon systematisk eller formell samverkan mellan lärare i gymnasieskolan och lärare på lärosätena, även om de flesta av dem har erfarenheter av tidigare satsningar och projekt.

En av ingenjörsutbildningarna har idag ett samarbete med naturvetenskapsprogrammet på en kommunal gymnasieskola, där den programansvariga för ingenjörsutbildningen finns med i programrådet för den gymnasiala utbildningen. På programmet kan också eleverna läsa högskolekurser parallellt med sina gymnasiestudier. Och det är på gång att inleda ett sådant samarbete också på ekonomiprogrammet. En studie- och karriärvägledare pekar på att detta inte är minst viktigt om man vill rekrytera från studieovana grupper. Den programansvarige ser det positiva i att lärare träffas på detta sätt, men samtidigt har gymnasielärarna och högskolelärarna sina läroplaner respektive utbildningsplaner att följa. ”Det är något som inte riktigt passar där, speciellt när det gäller matematik. Matchningen är inte helt optimal.”

Även på de övriga utbildningarna ser man att dagens samarbete mellan gymnasieskolan och högskolan lämnar mycket övrigt att önska, om det ens finns något sådant. Man anser sig ha dålig koll på gymnasieskolan. Betydelsen av samverkan ser man dock som mycket stor. På en av utbildningarna ser lärarna att möjligheten att få möta gymnasielärare skulle vara mer värdefullt än att till exempel uppdatera styrdokumentet genom att ”lägga till en rad om självständighet” eller att ”fylla i ytterligare en rad i matrisen”.

På den samhällsvetenskapliga utbildningen berättar man att det funnits specifika samverkansprojekt med gymnasieskolan om gymnasiearbetet. Då hade högskolelärare föreläsningar för elever på gymnasieskolor inom samma region om till exempel att skriva och hantera referenser med ett vetenskapligt förhållningssätt. Handledarna för gymnasiearbetena kom sedan till högskolan för att fortbildas i vad

som krävs för högskolestudier. Projektet pågick i några år, gymnasielärarna efterfrågade denna typ av samverkan och både gymnasie- och högskolelärarna såg relevansen i att förmedla vad elever bör träna på innan man kommer till högskolan.

De äldre studenter som vi pratat med tycker att det hade varit bra att få information från, eller åtminstone om, högskolor, men att man inte fick någon sådan. En av de yngre studenterna som gick direkt från gymnasieskolan, ger dock en annan bild från sin gymnasieskola. Han berättar att gymnasieskolan höll eftergymnasiala utbildningsdagar två gånger per termin, då högskolor kom och presenterade sina utbildningar. Det gav mycket information som underlättade hans val av högskoleutbildning. Samtidigt fick man enligt denna student inte jättemycket reda på *hur* det är att plugga på högskolan, utan mer att det kommer att krävas mycket, till exempel självdisciplin och att man tar ansvar. Alla studenter som vi intervjuat tycker att det är något helt annat att studera på högskolan än vad det är på en gymnasieutbildning.

Ökad spridning i förkunskaperna

Samtliga utbildningar vi varit i kontakt med betonar hur många, som de säger, riktigt duktiga studenter de har, och att det är en grupp som har varit ungefär lika stor över tid även om det kan variera till exempel i takt med att söktrycket går upp och ner till en utbildning. De duktiga studenterna är i majoritet, men det finns en grupp (som till exempel på civilingenjörsutbildningen uppskattas till cirka 30 procent av de studerande) som lärarna har problem med. Den grupp av studenter som tidigare haft det tufft att klara sin utbildning har fått det ännu tuffare, och den har växt sig större på bekostnad av den grupp som tidigare fanns mellan de lägst och högst presterande grupperna berättar den programansvariga på högskoleingenjörsutbildningen. Avståndet till de svagaste studieresultaten beskrivs nu som skrämmande stort.

Genomgående får vi höra i intervjuerna att spridningen i förkunskaperna är stor. I den mån man har koll på studenternas gymnasiebetyg, så menar många lärare och programansvariga att betygen i många fall inte avspeglar faktiska kunskaper. På civilingenjörsutbildningen uppskattar man att kanske hälften har de förkunskaper som lärarna förväntar sig, medan de andra studenterna kämpar på för att ta igen glappet. Överhuvudtaget finns det en osäkerhet kring vad studenterna har med sig in i högskoleutbildningen och vad man som högskolelärare kan kräva att de har med sig. En lärare på en av ingenjörsutbildningarna säger att man inte kan anta att studenterna har en viss förkunskap så ”vi börjar alltid på noll”. På båda ingenjörsutbildningarna pekar man på att gymnasieskolans betyg E är problematiskt. ”Det finns inte något informationsinnehåll i det betyget. Det kan vara så att de har någonting med sig som man kan bygga vidare på. Men det kan också vara helt tomt”, säger en av de programansvariga. En lärare upplever att kunskapskraven för att få ett E är lägre än vad det var för att få betyget 3 i det relativa betygssystemet. Även den programansvarige för den andra ingenjörsutbildningen håller med om detta, när vi ställer den frågan.

Låga och ojämna krav i gymnasieskolan

För att förstå den ökade spridningen i förkunskaperna, och ibland de bristande förkunskaperna, pekar de intervjuade lärarna och programansvariga på flera faktorer. För det första tycker de att kraven är för låga i gymnasieskolan. Men det är inte alltid gymnasieskolans ”fel” eftersom det inte läggs en tillräcklig grund i grundskolan som gymnasieskolan kan bygga vidare på. Det handlar i stora delar alltså om en kritik mot skolan som helhet. Det hade varit bättre med ett system där ett steg leder in i det andra, i stället för att hela tiden nollställa menar en av lärarna och exemplifierar med en gymnasieskola som han vet ”börjar om från början. Och vi gör samma sak här!” Att innehållet i skolformerna i praktiken kan överlappa varandra för att det behövs repetition gör också att det blir ont om tid. Även om utbildningens innehåll har ökat också inom högskolan enligt en av lärarna, så menar en student vi pratat med att hon var mer stressad på gymnasieskolan, trots att hon tycker att högskolans kurser är mycket svårare: ”Jag tror det har att göra med att man har färre kurser på samma gång. Här är det max tre kurser samtidigt. På gymnasiet var det jättemånga”. Studenten menar att man kan fokusera mer då det är ett mindre antal kurser samtidigt. Lärarna på en av ingenjörsutbildningarna konstaterar att inläring är en mödosam process, och innan man kan börja förstå måste man ha faktakunskaperna. ”De är verktyg för att kunna tänka kritiskt eller i olika banor, eller för att konstruera matematiska modeller”. Lärarna här har en känsla av att de grundläggande kunskaperna, och att lära sig saker utantill, värderas mindre och mindre inom skolan.

Men framförallt förefaller det enligt de intervjuade som att kraven är mycket ojämna mellan gymnasieskolor, mellan skolorna generellt men också mellan fristående och kommunala gymnasieskolor. Utbildningen uppfattas inte som likvärdig inom skolan. ”Förr i tiden kunde man räkna med att studenterna kunde ”det här” i alla fall, medan det idag verkar handla om vilka man får som klasskompisar” säger en av lärarna. En annan faktor bakom de ibland försämrade förkunskaperna, och till den ökade spridningen i dem, är den breddade rekryteringen. En av lärarna framhåller att förändrade förkunskaper inte är konstigt om studentgruppen förändras, och att det är lätt att fastna vid vad studenterna *inte* kan. Istället måste högskolan förändras och anpassa sig utan att för den skull sänka den akademiska nivån.

Även några av studenterna vi pratat med tycker att gymnasieskolan var mer tillrättalagd, mindre kravfylld och, enligt en av ingenjörstudenterna, något som det gick att glida genom. Samtidigt skulle gymnasieutbildningen också vara bred och inte enbart förbereda för vidare studier, säger en student från det samhällsvetenskapliga programmet.

Förkunskaper från gymnasieskolan kan bara förbereda delvis

Goda förkunskaper är samtidigt inte allt. Att ta ansvar för sina studier och kunna hantera den ökade frihet som akademiska studier innebär, att vara motiverad, intresserad och engagerad är det som avgör att lyckas som student anser man på de lärosäten vi besökt. ”Dåliga förkunskaper är inte problemet egentligen. Det är att

få studenterna att jobba självständigt”, säger en lärare. Flera av dem vi har pratat med, både personal och studenter, pekar på motivation som den enskilt främsta förklaringen bakom lyckade studier och till att man kommer in i den nya, akademiska miljön så snabbt som möjligt. En studievägledare för ingenjörsutbildningarna säger att man kan lära sig det mesta, även det svåra. Men slutmålet måste vara attraktivt för studenten, för att kunna ta sig genom kurser som man upplever som svåra eller tråkiga. Och det gäller alla, inte bara dem som har låga meritvärden från gymnasieskolan. En representant för studentkåren på en av högskolorna lyfter fram ”jävlar anamma, uthållighet och pannben” som det viktigaste att ha med sig under det första år som av många upplevs som jobbigt och ovant.

Bristande kunskaper i matematik

På ingenjörsutbildningarna nämns matematiken som svårt för många studenter att klara av. På en av dessa utbildningar svarar den programansvarige att matematikkunskaperna, tillsammans med förmågan att skriva på svenska, är de viktigaste att ha med sig som nybörjare på utbildningen. Både kunskaperna i matematik och svenska hävdar man här har försämrats över tid hos studenterna. Även de som läst ma4 och ma5 i gymnasieskolan kan ha bristande förkunskaper. De studenter vi pratat med säger också själva att matematik är tuffast, och man menar att det gäller alla. De som vi har pratat med på civilingenjörsutbildningen hade läst mycket matematik i gymnasieskolan och tycker att de fått ett försprång jämfört med andra studenter som inte läst lika mycket. En av dem tycker nästan att ma5 skulle vara ett behörighetskrav, och inte ma4 som det är nu. En annan funderar också på om inte behörighetskraven skulle vara samma för högskoleingenjörerna, eftersom de läser samma kurser som civilingenjörerna det första läsåret på lärosätet. Men till den utbildningen är behörighetskraven lägre (ma3).

När en av de programansvariga tittar på innehållet och kunskapskraven i gymnasieskolans matematik, så tycker han att det ser bra ut och om alla hade haft med sig de kunskaperna hade det varit jättebra. ”Men uppenbarligen gör man en annan tolkning på gymnasieskolan, och det känns som att förkunskaperna blivit sämre och sämre över tid. Man blir förvånad varje år.” Även A-studenter på ett närbeläggande prestigeuniversitet har problem med de första matematikkurserna – ”och det borde de ju inte ha egentligen” säger en lärare. Ett problem som lärarna lyfter fram är att det brister i de grundläggande kunskaperna för vissa studenter. Det är egentligen inget problem med de mer avancerade kurserna längre fram i utbildningen, tar sig studenten dit så klarar den även integraler, derivator och differentier. ”Men de kan inte division. Och då är det såklart svårt att komma vidare”.

Svårt att avgöra vilken betydelse Gy11 har haft

Vårt generella intryck från intervjuerna med lärare och programansvariga är att de tycker det är svårt att bedöma om det skett något i studenternas förkunskaper och

övriga högskoleförberedelser sedan 2014, det år då den första kullen av gymnasieelever tog examen från en utbildning från Gy11. Dels har det att göra med att långt ifrån alla studenter börjar studera direkt efter gymnasieskolan, men framförallt handlar det om försämringar i förkunskaperna som skett de senaste fem, tio eller tjugo åren enligt lärarna. Vi får i intervjuerna inte någon bild av att lärarna tycker att gymnasiereformen 2011 har lyckats bryta denna utveckling, även om vissa saker kan ha blivit bättre och andra sämre. Vid sidan av frågan om gymnasieskolan förbereder bättre eller sämre än tidigare lyfter de intervjuade fram strukturella förändringar som påverkar alla delar av samhället och därmed också elever inom både grundskola och gymnasieskola. Flera lärare som vi pratat med menar att det finns en förväntan att man ska hålla studenterna i handen. En lärare funderar på om denna förändring i studenternas förväntan är ny sedan Gy11, eller om det är någon skillnad i ungdomskulturen. En programansvarig nämner att den stora informationsmängden, i ett ”curlande” samhälle, ökar distraktionen och minskar förmågan att fokusera. ”Det blir jättejobbigt när man kommer till högre studier, för då behöver man faktiskt sitta med sin bok, i flera timmar ibland. De har inte den vanan.” Otåligheten kan också vara en förklaring bakom en del av avhoppet, menar den programansvarige; ”är man inte nöjd eller om det tar emot, då byter man”. En representant för studentkåren tycker också att det egna ansvaret har försvagats över tid, något hon ser som mer kopplat till samhällsutvecklingen än till skolan. ”Kraven i gymnasieskolan på att ta eget ansvar är ju mycket större nu än vad det har varit. Sedan kan ju säkert skolan bli bättre på att lära eget ansvar. På ett sätt som inte är att kasta ut barnet med badvattnet”.

Kommentarer till resultaten

Resultaten från denna studie bygger på ett begränsat antal intervjuer på ett fåtal högskolor och universitet, och på utbildningar med nationellt sett relativt låga antagningspoäng. Samstämmigheten är ändå mycket stor mellan de besökta lärosätena och utbildningarna i vad intervjupersonerna säger, även om fokus skiftar något beroende på om det är en samhällsvetenskaplig eller teknisk utbildning. I de flesta fall ger också de studenter vi pratat med en liknande bild som deras lärare, inom de områden det är relevant att göra sådana jämförelser. Och inte minst bekräftar intervjuerna resultaten från tidigare och bredare undersökningar, både kvalitativa och kvantitativa.

Betydelsen av självständiga studenter

I kunskapsöversikten *Övergång från gymnasieskola till högskola* konstaterar Skolverket att flera studier pekar på sådana faktorer bakom studieframgång som inte kan kopplas direkt till gymnasieutbildningens ämnen; självständighet, motivation och intresse.⁴ Också i våra intervjuer på de tre utbildningarna lyfts dessa faktorer fram som helt centrala. Lärarna upplever att studenternas förmåga att hantera den större frihet som högre studier innebär, att ta ansvar för och planera sina studier, har försämrats under årens lopp. Åtminstone upplever de att många studenter idag inte förväntar sig att högskolestudierna ska vara mer självständiga. Skillnaden är stor, menar både lärare och studenter, mellan studenter som direkt har gått över från gymnasieskolan och de som inte har det: de äldre är mer självständiga, mogna och ambitiösa än de yngre nybörjarstudenterna. I någon mening bedömer lärosätenas personal att den här typen av förmågor och förhållningssätt är viktigare än de ämnesspecifika förkunskaperna, för att övergången till högskolan ska bli lyckosam för studenterna och för att tidiga avhopp från utbildningarna ska kunna undvikas. Då våra intervjuer på många sätt bekräftar resultaten från tidigare undersökningar, bedömer Skolverket att gymnasieskolan kan arbeta mer med sitt breda högskoleförberedande uppdrag så som det kommer till uttryck i examensmålen för de högskoleförberedande programmen, utöver de ämnesspecifika förmågorna.

Behovet av dialog mellan gymnasieskolan och högskolan

Likaså är det inget nytt som kommer fram i våra intervjuer, när högskolelärarna tycker det är oklart var gymnasieskolans ansvar slutar och var högskolans tar vid. Att det finns en för stor skillnad mellan vad gymnasieskolan lär ut och vad högskolan förväntar sig av en nybörjarstudent är dock uppenbart för de högskolelärare vi har intervjuat. Man ser därför en ökad dialog och samverkan med gymnasielärare och gymnasieskolor som eftersträvansvärt, och något som skulle kunna leda till en samsyn mellan gymnasie- och högskolelärare i vari bristerna

---

⁴ Skolverket (2018), *Övergången från gymnasieskola till högskola – sammanställning av befintlig statistik och övrig kunskap*.

ligger. Tillträdesutredningen menar att det inte finns en tillräckligt stor kunskap på högskolor och universitet om gymnasieskolans innehåll och krav.⁵ Det kan därför vara svårt att ha rimliga förväntningar om studenternas förkunskaper och utredarna menar att dialogen mellan högskolan och gymnasieskolan behöver förbättras. Även de intervjuer som Skolverket genomfört visar alltså på behovet av en sådan dialog, samtidigt som det kan vara en svårighet för både gymnasieskolan och högskolan att hitta formerna för den.

Gymnasiearbetet som en del av högskoleförberedelsen

I våra intervjuer med lärare på den samhällsvetenskapliga utbildningen ses gymnasiearbetet som särskilt viktigt för att ge de elever som tänker sig att läsa vidare en god högskoleförberedelse. Enligt lärarna handlar det bland annat om att kunna värdera olika källor och genomföra en avgränsad och självständig undersökning. Skolinspektionen visade i en kvalitetsgranskning av naturvetenskaps- och ekonomiprogrammen på en överlag god, men varierande, kvalitet i den första omgång av gymnasiearbeten som genomfördes efter gymnasiereformen 2011.⁶ Skolverket skriver i rapporten *Nära examen* att gymnasiearbetet läsåret 2015/16 var den vanligaste kursen efter svenska 3 med krav på godkänt för gymnasieexamen som elever i högskoleförberedande program blev underkända i.⁷ Skolverket vill poängtera att de högskoleförberedande programmen i sin helhet är högskoleförberedande, där gymnasiearbetet ska visa att eleven är högskoleförberedd medan själva förberedelserna ska ligga i kurserna. Men det är också viktigt att gymnasieskolan förbereder eleverna väl inför gymnasiearbetet och lägger gymnasiearbetet på en relevant och rimlig nivå, i bästa fall i samråd med en högskola.⁸

Bristen på goda förkunskaper i matematik

På de ingenjörsutbildningar vi har besökt säger både studenter och lärare att matematikkurserna är tuffa för många att ta sig genom.⁹ Lärarna tycker att

---

⁵ SOU 2017:20, *Tillträde för nybörjare – ett öppnare och enklare system för tillträde till högskoleutbildning*.

⁶ Skolinspektionen (2015), *Alla redo för högskolan? – en granskning av gymnasiearbetets rapporter och genomförande 2014*.

⁷ Skolverket (2017), *Nära examen. En undersökning av vilka kurser gymnasieelever med studiebevis saknar godkänt i för att få examen*.

⁸ Då gymnasiearbetet inte är en kurs finns det ingen ämnesplan för det. Enligt examensmålen för gymnasiearbetet på de högskoleförberedande programmen ska det utföras på ett sådant sätt att eleven planerar, genomför och utvärderar ett större arbete som utgår från centrala kunskapsområden inom respektive program. I Skolverkets kommentarer till målen för gymnasiearbetet ingår att eleven bland annat ska visa färdigheter i att avgränsa sin frågeställning och visa förmåga att kritiskt värdera och förhålla sig självständigt till valda källor.

⁹ Matematik är svårt för många elever även i gymnasieskolan. Tre av de fem kurser på gymnasieskolans högskoleförberedande program som har det största antalet underkända elever som saknar godkänt betyg i 50–500 gymnasiepoäng för att få examen, är matematikkurser. Skolverket (2017), *Nära examen. En undersökning av vilka kurser gymnasieelever med studiebevis saknar godkänt i för att få examen*.

studenternas förkunskaper i matematik är bristfälliga. Även de som läst de högre matematikkurserna i gymnasieskolan, och till och med de som har höga betyg i dem, kan ha bristande kunskaper menar lärarna. Man lyfter fram att det ofta brister i de grundläggande kunskaperna. Flera av lärarna talar om bristen på undervisningstid i förhållande till att kurserna samtidigt innehåller mycket (både i gymnasieskolans och högskolans kurser). Man tar också upp att inläring kan vara en mödosam process. Det tar tid att lägga en grund, och den behöver börja läggas redan i grundskolan. Lärarna påpekar att det är bättre att kunna färre saker ordentligt, än att kunna många flyktigt, för att det ska kunna bli en fungerande progression i kunskapsinläringen. Skolverket arbetar för närvarande på förslag till riktlinjer för att revidera grundskolans och gymnasieskolans kurs- och ämnesplaner. Bland annat föreslår vi att det centrala innehållet i gymnasieskolans ämnen (till exempel matematik) bättre anpassas till kursernas poängomfattning.

Effekter av en skola som inte är likvärdig

Kanske mer bekymmersamt för de lärare som vi har intervjuat än att förkunskaperna är bristande hos en del studenter, är att de varierar så mycket mellan studenterna och att avståndet mellan de som presterar bäst i sina högskolestudier är så stort till dem som presterar sämst. Lärarna uttrycker att de inte riktigt vet vad de har att förvänta sig av de nya studenterna. Den grupp av studenter som har det svårast förefaller också ha det ännu tuffare nu än motsvarande grupp för några år sedan. Att en breddad rekrytering som innebär att fler studenter kommer från studieovana hem får, och måste få, konsekvenser är man medveten om. Man försöker anpassa utbildningen därefter på olika sätt och pekar på att sega strukturer i de akademiska traditionerna behöver förändras. Men mycket i våra diskussioner med lärarna handlar om att de upplever att kraven som ställs i grundskolan och gymnasieskolan verkar variera så mycket mellan enskilda skolor, och att betygen inte säger så mycket om förkunskaperna. Flera säger att de tycker att den svenska skolan som de en gång upplevde som likvärdig, inte är det längre. Det avgör till exempel för mycket i vilken klass eller skola en elev råkar hamna i, eller har möjlighet att välja. Man menar att högskolan i för hög grad får "börja om" med studenterna, precis som man menar att gymnasieskolan får ta emot elever från grundskolan som inte är tillräckligt förberedda för vidare studier. Skolverket visar i rapporten *Analyser av likvärdig betygssättning mellan elevgrupper och skolor* att skillnaderna i betygssättningen är fortsatt stora mellan grundskolor, och drar slutsatsen att det är svårt att uppnå likvärdiga betyg med dagens betygssystem.¹⁰ Skolverket kan konstatera att alla de insatser som tidigare gjorts av skolor, kommuner, myndigheter och regeringar för att skapa en likvärdig betygssättning inte har räckt till.

---

¹⁰ Skolverket (2019), *Analyser av likvärdig betygssättning mellan elevgrupper och skolor. Jämförelser mellan betyg och nationella prov i årskurs 9*.

Referenser

Skolinspektionen (2015), *Alla redo för högskolan? – en granskning av gymnasiearbetets rapporter och genomförande 2014.*

Skolverket (2017), *Nära examen. En undersökning av vilka kurser gymnasieelever med studiebevis saknar godkänt i för att få examen.*

Skolverket (2018), *Övergången från gymnasieskola till högskola – sammanställning av befintlig statistik och övrig kunskap.*

Skolverket (2019), *Analys av likvärdig betygssättning mellan elevgrupper och skolor. Jämförelser mellan betyg och nationella prov i årskurs 9.*

SOU 2017:20, *Tillträde för nybörjare – ett öppnare och enklare system för tillträde till högskolentbildning.*